

VILLEM TAMM
(10.02.1942 – 31.08.2011)

Majandusküberneetikute Õpetaja ja sõber

Villem Tamm, keda kolleegid, sõbrad ja üliõpilased hüüdsid Tamme Villuks või lihtsalt Villuks, sündis 10. veebruaril 1942. aastal Viljandi maakonnas Kabala vallas Villeveres, olles viielapselise pere vanima lapsena kindlaks toeks oma õdedele. Vanemad töötasid kohalikus kolhoosis, isa pikki aastaid sepana. Kooliteed alustas Villu Mulgimaal: õppis Villevere 7-klassilises koolis ja Viljandis 2. Keskkoolis, mille lõpetas 1961. aastal. Kõrgharidust omandades viis oma eriala otsimine ja leidmine ta mitmesse kõrgkooli. Astunud kohe pärast keskkooli lõpetamist Tartu Riiklikku Ülikooli kaubatundmise erialale, tuli tal mõne kuu pärast Nõukogude Armeesse kolmeks aastaks

aega teenima minna. Pärast armeeteenistust astus ta Tallinna Polütehnilisse Instituuti kaubandusökonoomika erialale, mis aga aasta pärast Tartusse üle toodi ja kus koos seitsmekesi kursusekaaslastega hakkas kolmandast õppeaastast peale õppima hoopiski individuaalplaani järgi majandusküberneetika erialal (eriala avati 1967. aastal), mille lõpetas 1969. aastal majandusteadlase-matemaatiku diplomiga. Selle ajani oli selle eriala lõpetanud kaks (Jaan Vainu ja Aavo Otsar). Ülikooli lõpetas ta eriala tuumakust silmas pidades edukalt: 45 sooritatud eksamist 2/3 korral hinnati teadmisi kõrgeima hindega ja ühtegi rahuldavat hinnetelehel ei näe. Tema kursusekaaslasel pidasid teda väga võimekaks ja ennustasid talle edukat õppejõu ja kiiret teadlase karjääri.

Majanduskübereid õpetamas.

1967. aastal avatud uuel majandusküberneetika erialal oli vaja asuda erialaaineid õpetama. See eriala oli Eestis seni üsna tundmatu, puudus nii eestikeelne terminoloogia kui vastav kirjandus. Kui Jaan Vainu lugeda olid eelkõige statistikakursused ning statistiliste mudelite ja meetodite ained, siis Villem Tamm sai ülesandeks õpetada majandusküberneetika aluseid ja matemaatiliste meetodite ja mudelite põhitõdesid, olles üks põhilistest õppejõududest, kes tegeles majandusküberneetikutele erialaainete õpetamisega. Majandusküberneetikat käsitles ta kui teadust majandussüsteemide toimimisest ning lähtus sellistest küberneetika kategooriatest nagu informatsioon, mudel, tagasiside, isereguleerumine. Kõik majandusküberneetikat õppinud mäletavad musta kasti, entroopiat; neile on abiks olnud Villu sulest ilmunud majandusküberneetika olemust avavad esimesed eestikeelsed raamatud „Küberneetika põhimõisted” ja „Mida uurib majandusküberneetika”. Ka mitmete tegevusharude (tööstus, kaubandus,

põllumajandus) matemaatilise modelleerimise meetodid ja mudelid kuulusid majandusküberneetikute õppekavasse, milliseid tuli Villul õpetama asuda ja mille kohta ta õppevahendi „Majandusmatemaatilised meetodid ja mudelid” koostas. Lisaks järgnevatel aastatel lisandunud teistele ainetele (nt majandusstatistika, teadustöö alused) oli ta kõrgelt hinnatud kursuse- ja diplomitööde juhendaja. Seega on tal väga suur panus ligi 450 diplomeeritud majandusküberneetiku ettevalmistamisel. Teda peetakse Eesti seisukohalt uue originaalse eriala – majandusküberneetika – sisuliseks väljaarendajaks TÜ majandusteaduskonnas.

Õppejõuna majandusteaduskonnas.

Villu töötas Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas peaaegu 40 aastat: alustas rahvamajandusharude ökonomika kateedris assistendina, alates 1971. aastast majandusküberneetika ja statistika kateedris (aastani 1987 vanemõpetajana, seejärel dotsendina ja aastatel 1991-1992 kateedri juhatajana). Tõsi küll – ühe õppeaasta (1974/75) oli ta Tartust ära ja töötas Olustvere Sovhoostehnikumis õpetajana. Kui 1992. aastal mindi üle õppetoolide süsteemile, siis sai Villust statistika õppetooli dotsent ja õppetooli hoidja. Aastatel 1993–1996 oli ta majandusinformaatika ja -modelleerimise instituudi juhataja ja statistika korraline professor. Järgnevatel aastatel töötas statistika dotsendina. 2004. aasta alguses, nähes töökoormuse vähenemist õppetoolis, tegi ettepaneku end viia 0,5 koormusega dotsendi kohale. Töölepingu lõpetas 2007. aasta sügisel, enne valimisperioodi lõppu.

Majandusteaduskonnas ei õpetanud Villu mitte ainult majandusküberneetiku. Teiste erialade üliõpilastele on ta nende paljude aastate jooksul õppetööd läbi viinud nii eesti kui vene keeles, nii päevase õppe kui kaugõppe (avatud ülikooli) õppijatele. Luges ta matemaatilist planeerimist, statistika üldteooriat, majandusstatistikat, kaubandusstatistikat, kindlustusstatistikat, teadustöö aluseid. Majanduse modelleerimise suuna valinutele töötas ta aine „Statistika III” raames välja mitmed uued loengutsükliid: majandusprognostika alused, sisend-väljundtabelid majanduse modelleerimisel, Leontieffi tüüpi rahvamajandusliku tasakaalu mudelite tagamine statistilise informatsiooniga ning valikainena luges süsteemanalüüsi majanduses. Üldse tuli 1990-ndate aastate esimesel poolel, uutele õppekavadele üle minnes välja töötada uusi ainekursusi – nii on Villu 1992-1997 ette valmistanud 10 uut loengukursust erinevate õppetasuandite majandustudengitele. Villut saavad oma õppejõuks pidada ka paljud Pärnu Kolledži, Narva Kolledži, erakoolide Audentes ja Veritas üliõpilased.

Villu oli uuendusmeelne ja varmas kasutusele võtma uusi meetodeid ja võimalusi õppeprotsessi kaasajastamiseks. Näiteks 1980. aastaks valmistas ta majandusstatistika kohta mitukümmend diapositiivi, millist võimalust majandusteaduskonnas eriti laialt ei kasutatud ning perfokaart-testid teadmiste kontrolliks samas aines. 2003. aastaks valmis koostöös kolleegiga õppeaine „Statistika” raames veebipõhine kursus, mis sai teaduskonna veebipõhiste õppeainete konkursil esimese koha. Lisaks kirjutise alguses nimetatud majandusküberneetikute õppevahenditele on ta ka mitmete statistika õppevahendite

autor: Statistika baasmõisted ja -meetodid majanduses (1996); Üldstatistika harjutusi (1996); Statistika rakendusi majanduses: näidislahendused, ülesanded, vastused (1998, kaasautoriks Kaia Philips); Riigi sotsiaalmajandusstatistika (1999, kaasautoriteks Kaia Philips ja Kersti Meesaar). Kokku on ta avaldanud üheksa õppevahendit ning kuus mahukat õppe-metoodilist materjali.

Teadustöö.

Teaduskraadini Villu nii kiiresti ei jõudnud, kui kunagised kursusekaaslased lootsid. Eks majandusküberneetika erialaained võtsid oma aja. Mittestatsionaarsesse aspirantuuri astus Villu 1977. aasta kevadel. Kandidaadidissertatsiooni sisuks oli toodangu väljalaske rütmilisuse mõju analüüs ettevõtte ressursside kasutamise efektiivsusele, mille ta kaitses 1985. aastal ning aasta hiljem omistati talle majandusteaduste kandidaadi kraad.

Tema peamised uurimisvaldkonnad teadustöös on olnud väga mitmekesised: tööjõu kasutamise efektiivsuse ja tööprotsesside rütmilisuse uurimisest kuni statistikasüsteemi ja statistilise teabe tootmise korraldamise probleemideni. Üks teema, mis teda läbi aastakümnete köitis, oli sisend-väljundtabelite temaatika. Sellest on ta kirjutanud peatüki ühismonograafiasse „Majandusprotsesside modelleerimine”, avaldanud mitmeid artikleid ning on olnud selleteemalise granti vastutav täitja.

Teaduspublikatsioonide kõrval on ta avaldanud populaarteaduslikke kirjutisi. Eriti aktiivne oli ta aastatel 1993-1994, mil ajalehes „Postimees” ilmus kokku kümnekond huvitavat ajaleheartiklit. Mõned näited neist: Pimesikumäng ei vii majanduselu edasi; Keskmine palk – kas statistiline teave või selle varjaja.

Administratiivne töö ja ühiskondlikud tegevused.

Villem Tammel tuli nende paljude tööaastate jooksul täita ka hulk ühiskondlikke kohustusi, osad neist olid pikaajalisemad, osad lühiaegsed; osad meelepärased, teised mitte nii väga. Kindlasti kõige pikaajsem oli olla 15 aastat kursusejuhendaja. See kohustus sobis talle väga ja arvame, et see meeldis talle endale ka. Ta oli küll kolme majandusküberneetikute kursuse juhendaja, kuid kõige tihedamad, südamlikumad ja kestvamad suhted olid tal allakirjutanute arvates 1974. ja 1992. aasta lõpetanutega. Olles lihtsalt hea kamraad ning nõustaja väljaspool auditooriumi, oskas ta end kehtestada õppejõuna. Osales enamikul juhendatavate kursuste üritustel (teklite ja sõrmuste sisseõnnistamispeod, „ekvaatori peod“, tähtpäevade tähistamised jpt). Esimene juhendatav kursus oli pühendatud tema näisevõtuplaanidesse. Tema juhendatud 1974. aastal lõpetanud kursusel ei unune soolaleivapidu Villu imetillukeses katusekambris Lepiku tänaval ning 1992. aastal lõpetanutel kolimine ja sellele järgnenud meeleolukas koosolemine Annelinna korteris. Vilistlastena olime äärmiselt kurvad, kui viimastele kokkusaamistele Villu tulemata jäi. Ilmselt ei olnud tervis enam endine.

Ta oli mitmeid kordi tegev üleliidulise rahvaloenduse korraldamise ja läbiviimisega, milles sai edukalt rakendada oma erialaseid statistikateadmisi ja organisatsioonivõimeid. Sellesse töösse suhtus ta täie tõsiduse ja professionaalsusega, mistõttu temast sai loenduste ettevalmistamise ja läbiviimise ajaks Tartu Informatsiooni-arvutusjaama juhataja asetäitja rahvaloenduse alal, pikemat aega (1981-1987) oli ta sama asutuse ühiskondlik ekspert. Eesti Vabariigi ajal oli Villu paljudel kordadel Riigikogu ja kohalike valimiste jaoskonnakomisjoni esimees.

Majandusküberneetika kateedris ja teaduskonnas jagus talle mitmeid erinevaid kohustusi: Villu Tamm oli Tartu Ülikooli ÜTÜ majandusküberneetika ringi juhendaja, Vilniuse, Läti ja Tartu ülikoolide majandusküberneetikute koostöölepingu kuraator, metoodikakomisjoni liige, teaduskonna nõukogu liige. Ka väljaspool teaduskonda ja ülikooli lõi ta kaasa paljudes tegevustes – Eesti Statistikaltsi asutajaliige ja juhatuse liige, vilistlasühingu „Hermes” revisjonikomisjoni liige, ühingu „Teadus” lektor, aktiivne osaleja Tartu Inseneride Maja töös. Nimetatud ja nimetamata tegevuste juures jäi mulje, et ega ta eriti nende asjadega ei tegele, aga ometi kõik toimis ja oli tehtud heal tasemel.

Suhted ja suhtumine.

Kõigis erinevates hinnangutes on välja toodud Villu peamisi iseloomumadusi: tagasihoidlikkust, tasakaalukust, arukust ja teistest lugupidamist. Keskkoolist kaasa antud iseloomustusest saab lugeda, et ta on oma töökuse ja arukusega võitnud kogu kooli lugupidamise, et ta on pidevalt abistanud õppetöös mahajääjaid, teinud seda suurima kannatlikkuse ja ennastohverdavusega. Sõjaväeosast saadud hinnangus nimetatakse kohusetundlikkust, korralikkust ja kvaliteetset tööd. Ülikooli lõpetamise iseloomustuses rõhutatakse: talle meeldib raskusi ületada; omab palju isiklikke seisukohti ja oskab neid kaitsta; on otsekohene ja aus; ei hinda asjade formaalset külge, vaid püüab alati esiplaanile tuua sisu. Et ülikoolis õppides oli tema eriharrastuseks inimpsüühika ja eeskätt just psüühiliste protsesside uurimine, püüdes küberneetilist modelleerimist seostada psüühiliste protsessidega, oli see meile küll üllatuseks, aga mitte rabavaks uudiseks, sest mittestandardseid seoseid inimitüüpides ja nende käitumistes oskas ta välja tuua hiljemgi. Päris mitmel korral püüdis ta ühe või teise üliõpilaste grupi käitumise tagamaid põhjendada nende sünniaastaga – kas valdav osa oli Kuke-aastal või Pühvli-aastal sündinuid. Ja seosed ning selgitused olid veenvad.

Üliõpilased hindasid Villem Tamme kui suurepärase õppejõudu kõrgelt. Tema ainekäsitus oli konkreetne, auditoriumi kaasamõtlemisele panev, loengutele lisan isikupära muhe mulgi huumor ja tema käitumismaneer või talle omased elevust tekitanud väljendid (nt änam-vähäm). Juba aastase töötamise järel märkis dekaan tunnustavalt tema kui noore õppejõu ainevaldamist ja selle edasiandmise oskust üliõpilastele. Ka Olustveres hinnati tema pedagoogivõimeid kõrgelt (neil oli korduv võimalus veenduda V. Tamme pedagoogivõimedes, oskuses olla autoriteediks ning võita õpilaste sügav poolehoid ja usaldus).

Ta oli heade juhivõimetega ning tasakaalukas. Nii majandusküberneetika ja statistika kateedrit, majandusküberneetika ja modelleerimise instituuti kui statistika õppetooli juhatades toimis ta tolerantse, tasakaaluka ja õiglase meelega juhina. Tal jätkus aega ning head tahet üliõpilaste ja kolleegide innustamiseks ja suunamiseks, olles eeskujuks oma rahuliku suhtlemise ja väljapeetud käitumisega. Oli vastutulelik ja teistega arvestav kolleeg. Oskas keerulisi olukordi inimlikult ja rahulikult lahendada (nt majandusinformaatika lektoraadi tööd ümberkorraldavat komisjoni juhtides). Vaid kõige lähemad kolleegid nägid, kuivõrd raskelt ta neid olukordi üle elas. Kui 1993. aastal teaduskonnas dekaani valimised välja kuulutati, esitas majandusinformaatika ja –modelleerimise instituut Villem Tamme kandidatuuri dekaani kohale. Ta valmistus tõsiselt, esitas oma nägemuse teaduskonnast ja selle juhtimisest, kuid jäi Janno Reiljanile häältega 12:18 alla.

Pere ja hobid.

Kogu Tamme pere on kõrghariduse saanud Tartu Ülikooli majandusteaduskonnast. Abikaasa Aita, tütar Triinu ja väimees Art lõpetasid majandusküberneetika eriala; ka tütred Anu ja Kadri on teaduskonna vilistlased. Villu ei varjanud, kuivõrd tähtis on talle, et lapsed ülikoolihariduse saaksid. Ta hoolis neist väga ja muretses nende pärast. Ühes ankeedis on ta oma elu tipphetkedeks nimetanud järgmisi sündmusi: väitekirja kaitsmine, laste pühendumine majandusellu, oma kätega valminud suvemaja ja sepikoda. Hobidena nimetab ta ehitust, sepatööd, metallide töötlemist.

Tubasele õppejõutööle ja tekkinud pingetele vastukaaluks võttis ta aega oma hobidele, saades sisemist tasakaalu suvekodus toimetades ning ehitus- ja meisterdustöid tehes. Meeril suvekodus oli tal pidevalt millegi ehitamine käsil, olgu siis majas millegi uuendamine või täiendamine, õues toimetamine. Õdus lehtla, kala- ja lihasuitsutusahjud olid põhjaliku tehnilise mõttega loodud. Villule meeldis ka süüa teha. Kas andis selleks tõuke see, et sõjaväes oli ta kokk või mitte, pole meile teada. Igatahes kiideti teda juba armeekokana, et valmistas alati kvaliteetset toitu. Eriti on meelde jäänud tema valmistatud seljanka, samuti selgitused, kuidas seeni kuivatada ja neist maitsvat suppi teha. Sportivaks kolleegiks ei osanud me Villut pidada, ta ei andnud selleks kuidagi põhjust. Tegelikult oli juba keskkoolis tema lemmikspordialaks laskmine, milles omas II spordijärku. Ka Olustveres tegeles ta aktiivselt laskesportiga ja võitis sovhoos-tehnikumile mitmeid auhinnalisi kohti.

Hinge on kriipima jäänud see, et paljud tema plaanid, mis penisonipõlveks mõeldud ja tegemist ootasid, täitmata jäid. Muidu nii visa ja toimekas mees jäi paraku kiirelt rängale haigusele alla.

Kevad 2014

Kursusejuhendajat ja kolleegi meenutades,

Juta Sikk ja Kaia Philips

VILLEM TAMM
(10.02.1942 – 31.08.2011)
Mentor und Freund der Wirtschaftskybernetiker

Villem Tamm, von seinen Kollegen und Studenten Tamme Villu oder einfach Villu genannt, wurde am 10. Februar 1942 im Kreis Viljandi, in der Gemeinde Kabala geboren. Sein Bildungsweg begann in Mulgimaa (Mulkland): zuerst in der 7klassigen Schule in Villevere und danach in der 2. Oberschule in Viljandi. 1969 beendete er sein Studium nach einem individuellen Plan an der Tartuer Staatlichen Universität mit dem Diplom des Wirtschaftskybernetikers. Seine Kommilitonen hielten ihn für sehr begabt und prophezeiten ihm eine erfolgreiche Karriere als Lehrkraft und eine schnelle Karriere als Wissenschaftler.

Villu war fast 40 Jahre in der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Tartu tätig. Er begann als Assistent im Lehrstuhl für Ökonomik der Volkswirtschaftszweige zu arbeiten, danach setzte er seine Tätigkeit im Lehrstuhl für Wirtschaftskybernetik und Statistik fort (als Hochschullehrer und als Dozent, 1991-1992 war er Lehrstuhlleiter). 1992 wurde er Dozent im Lehrstuhl für Statistik und Lehrstuhlinhaber. 1993-1996 war er als Leiter des Instituts für Wirtschaftsinformatik und Wirtschaftsmodellierung und als Statistikprofessor tätig. In den folgenden Jahren war er als Dozent für Statistik angestellt. Im Herbst 2007 hat er seinen Arbeitsvertrag abgeschlossen.

Im Jahre 1967 wurde die Fachrichtung Wirtschaftskybernetik mit neuen speziellen Fächern eröffnet. Villem Tamm erhielt den Auftrag, Grundlagen der Wirtschaftskybernetik und Prinzipien der mathematischen Methoden und der Modelle zu unterrichten. Er beschäftigte sich auch als Betreuer von vielen Jahres- und Diplomarbeiten. Somit leistete er einen großen Beitrag zur Ausbildung von ca. 450 Diplomwirtschaftskybernetikern. Er wird sicher für den Gründer eines neuen originalen Fachgebiets in Estland, Wirtschaftskybernetik, gehalten.

Während seiner Tätigkeit hielt er zahlreiche Vorlesungen in Statistik und mathematischer Planung sowohl auf Estnisch als auch auf Russisch für die Direkt- und Fernstudenten. Außerdem erarbeitete er neue Vorlesungsreihen für die Studenten, die sich auf die wirtschaftliche Modellierung spezialisierten, z.B. Grundlagen der Wirtschaftsprognostik, Input-Output-Tabellen, das Leontief-Modell des wirtschaftlichen Gleichgewichts, Systemanalyse in der Wirtschaft. Villu hielt die Vorlesungen im Pärnu College, im Narva College auch in den Privathochschulen Audentes und Veritas. Als Lehrkraft wurde er von den Studenten hoch anerkannt: seine Darlegungen waren immer konkret, das Auditorium wurde zum Mitdenken hingezogen, seine persönliche Ausstrahlung und sein eigenartiger Humor waren ebenso geschätzt.

Villu Tamm war innovativ und immer bereit, neue Mittel in den Unterrichtsprozess einzusetzen. Im Jahre 1980 erstellte er dutzende Diapositive über Wirtschaftsstatistik

und die Lochkarten-Tests, die bei der Prüfung der Kenntnisse eingesetzt wurden. Im Jahre 2003 erstellte er in Zusammenarbeit mit seinen Kollegen den webbasierten Kurs in Statistik, der den ersten Platz im Wettbewerb innerhalb der Fakultät bekam. Insgesamt hat er neun Lehrmittel und sechs didaktisch-methodische Materialien zusammengestellt.

Zu dem akademischen Grad gelangte Villu nicht so schnell, wie es sich seine Kommilitonen erhofft haben. Im Jahre 1977 trat Villu in die Aspirantur ein. In seiner Dissertation analysierte er den rhythmischen Einfluss der Produktion auf die Effektivität der Benutzung der betrieblichen Ressourcen. 1985 wurde ihm der akademische Grad verliehen. Seine Forschungsgebiete waren sehr vielfältig, z.B. Effektivität von Arbeitskräfteeinsatz, Rhythmik der Arbeitsprozesse, Probleme der statistischen Informationen. Sein beliebtes Thema, mit dem er sich jahrzehntlang beschäftigte, war die Thematik der Input-Output-Tabellen.

Villem Tamm verfügte über gute Fähigkeiten als Leiter, er war immer ausgeglichen, tolerant und gerecht. Er zeigte guten Willen, um seine Studenten und Kollegen zu initiieren und zu höheren Leistungen anzuspornen. Dank seinem freundlichen Umgang und dem rücksichtsvollen Verhalten galt er selbst als Vorbild. Anderen Menschen gegenüber war er immer aufmerksam. Komplizierte Situationen konnte er ruhig, angemessen und human lösen.

Während seiner langjährigen akademischen Tätigkeit war Villem Tamm auch gesellschaftlich aktiv. 15 Jahre war er als Kursleiter tätig. Im Lehrstuhl Wirtschaftskybernetik und in der Fakultät übte er verschiedene Verpflichtungen aus: er betreute die Arbeitsgemeinschaft der Wirtschaftskybernetik im Wissenschaftlichen Studentenverein, er war Kurator der Zusammenarbeit zwischen den Wirtschaftskybernetikern der Universitäten Vilnius, Lettland und Tartu, er war Mitglied des Methodikausschusses und Mitglied des Fakultätsbeirats.

Außerdem war er Gründer und Vorstandsmitglied des Estnischen Statistikvereins, Gründungsmitglied des Philistervereins „Hermes“, Lektor des Wissenschaftlichen Vereins, aktiver Teilnehmer an der Arbeit im Haus der Tartuer Ingenieure. Ebenso nahm er vielmal an der Durchführung der Volkszählung teil, wobei er seine Fachkenntnisse in Statistik und organisatorische Fähigkeiten erfolgreich anwenden konnte. Während der Estnischen Republik war er oft als Vorsitzender eines Wahlbezirksausschusses bei den lokalen Wahlen und Wahlen in das estnische Parlament (Riigikogu) tätig. Villu erledigte alles ohne viel Aufsehen, unbemerkt, aber die Resultate waren auf einem hohen Niveau.

Juta Sikk und Kaia Philips